

پیدایش تئاتر آزیت پروپ

مقدمه‌ای بر شناخت

پیش‌زمینه‌های تاریخی تئاتر مردمی

• پژوهش، ترجمه و نگارش: کمال‌الدین شفیع

هنرها وقتی پویا خواهند بود که با زندگی اجتماعی در ارتباط باشند. زندگی اجتماعی دارای مکانیسم پیچیده‌ای است و درک آن به‌وسیله‌ی هنرمند بستگی به جهان‌بینی‌اش دارد. هنرآفرین در فرآیند آفرینش هنری از سطح به عمق می‌رود و یافته‌هایش را در برابر هم می‌گذارد؛ وجوه مشترک پدیده‌ها را کشف می‌کند؛ از «عام» به «خاص» و سپس از «خاص» به «عام» می‌رسد و آن‌گاه اثر خود را می‌آفریند. بازآفرینی زندگی اجتماعی هیچ‌گاه به معنای نسخه‌برداری بی‌کم و کاست از آن نیست. هنرمند آن‌چه خلق می‌کند شکل تعمیم یافته، نمادین و تمثیلی از واقعیت است. در واقع اثری هم که خلق می‌شود واقعیت هنری است.

هنر تئاتر در بازتاب واقعیت‌ها به گونه‌های زیر عمل می‌کند:

۱- پدیده‌ها و رویدادهای زندگی اجتماعی را در مقاطع زمانی خاص مطرح می‌سازد و به همین دلیل دقیقاً بر اسناد و مدارک همان دوره تاکید می‌ورزد تا به مقصود معین سیاسی - اجتماعی - اعتقادی دست یابد. در این صورت آثاری که آفریده می‌شوند مقطعی و گذرا هستند و تنها ارزش تاریخی دارند.

۲- پدیده‌ها و رویدادهای زندگی اجتماعی در قالب و شکل واقعیت هنری پرداخته می‌شوند و جاودانه می‌مانند.

۳- از اسناد و مدارک بهره گرفته می‌شود و اثری مستندگونه پدید می‌آید، که جنبه‌های هنری آن، اثر را فراتر از مقطع زمانی خاص می‌برد و ماندگار می‌سازد.

«تئاترهای پرولتری» و «آزیت پروپ»^(۱) از نوع اول به‌شمار می‌آیند و بهره‌گیری از آن‌ها، در شرایط خاص اجتماعی هر کشوری امکان‌پذیر است. در این دو قالب نمایشی حتا در این زمان و زمانه نیز می‌توان به کاری سازنده و خلاق دست یازید.

اصطلاح تئاتری «آزیت پروپ» از دو واژه‌ی «آزیتاسیون»^(۲) به معنای «تهییج - تهییجی» و «پروپاگاندا»^(۳) به معنای «تبلیغ - تبلیغی» ترکیب شده است. به سخن دیگر، «آزیت پروپ» نوعی از تئاتر است که از تهییج و تبلیغ به وسیله‌ی ابزار هنری برای فعال کردن تماشاگران در عرصه‌ی مبارزه علیه نابرابری‌های اجتماعی بهره می‌گیرد.

«تئاتر آزیت پروپ» از درون «پرولت کولت» و «تئاتر پرولتری» پدید آمد و در جهت کار سیاسی - ایدئولوژیکی احزاب و گروه‌های

سیاسی در سال ۱۹۲۰ در آلمان به‌وسیله‌ی گروه‌های غیرحرفه‌ای - که بیشتر آنان از کارگران بودند - آغاز به کار کرد.

اهداف «تئاتر آزیت پروپ» عبارت بودند از:

۱- افزودن بر آگاهی مردم زحمتکش در مبارزه علیه استثمار سرمایه‌داری.

۲- تبلیغ و تهییج مردم برای بنیاد جامعه‌ای انسانی - مردمی.

۳- تبلیغ آموزش و پرورش همگانی براساس موازین انسانی پیشرفته، که سرمایه‌داری سعی دارد آن را به ابزار تحمیق و سرکوب درآورد.

۴- تهییج مردم علیه نظامی‌گری تجاوزگرانه و تلافی‌جویانه و مبارزه ضد سرکوب خواست‌های مردمی و استقرار از فاشیسم.

۵- تبلیغ در جهت بهره‌گیری کارگران و سایر اقشار محروم جامعه از دستاوردهای فرهنگ و هنر سالم و بالنده.

۶- تفسیر و تعبیر هدفمندانه‌ی مسایل اجتماعی و افشای بند و بست‌های پنهانی و آشکار سرمایه‌داری باحاکمیت.

۷- تهییج لحظه‌ای و روزمره در راستای گسترش آگاهی طبقاتی.

۸- کوشش در جهت تاثیرگذاری فراوان بر احساس و خرد تماشاگران به‌طور همزمان.

۹- طرح مسایل و مشکلات اجتماعی و وظایف حاد روز و مقطعی در مبارزه با آن‌ها.

۱۰- افزودن بر آگاهی کارگران در جهت شناخت دقیق منافع و حقوق خود در یک نظام پیشرفته‌ی سرمایه‌داری.

۱۱- فراهم آوردن فضای مناسب برای آشنایی بیشتر کارگران با جریان‌های سیاسی زمان.

۱۲- افشای ترفندهای سرمایه‌داری در ارائه‌ی هنرمبتدل به کارگران به بهانه‌ی مطلوب و مطبوع کردن ساعت‌های فراغت آنان بعد از کار روزانه.

«تئاتر آزیت پروپ» برای دستیابی به اهداف خود از شکل‌های هنری زیر بهره می‌گرفت:

۱- نمایش نامه‌های کوتاه و سرگرم‌کننده با محتوای سیاسی.

◆ هنرها وقتی پویا خواهند بود که با زندگی اجتماعی در ارتباط باشند. زندگی اجتماعی دارای مکانیسم پیچیده‌ای است و درک آن به وسیله‌ی هنرمند بستگی به جهان بینی‌اش دارد.

خود بسیج و فعال کنند.

پیش‌زمینه‌ی تاریخی پیدایش «تئاتر آژیت پروپ» نخست در شوروی بود و سپس در آلمان و دیگر کشورها وارد عرصه‌ی فعالیت شد و در هر کشور هم براساس ساختار اجتماعی سیاسی‌اش، عملکرد ویژه‌ای خود را داشت. شکوفایی و گسترش چنین تئاتری بیش از همه در آلمان بود و بسیاری از کشورهای دیگر از شیوه‌های اجرایی این کشور بهره می‌جستند. دیگر این که، این نوع از تئاتر، تاثیر فراوانی بر سیر تکاملی تئاتر حرفه‌ای گذاشته است. «مه‌یر هولد»^(۸) روسی، «پیسکاتور»^(۹)

و «برشت»^(۱۰) آلمانی از ساختار آن در کار عملی - نظری - نوشتاری، بهره‌های سرشاری گرفتند. واقعیت این است که می‌توان از روش و شیوه‌های اجرایی تئاترهای «پروولتر»ی و «آژیت پروپ» حتا در زمانه‌ی ما نیز بهره گرفت و در کشورهایی که هنر تئاتر به‌عنوان یک مقوله‌ی جدی فرهنگی حضور ندارد، در فراگیر کردن این هنر همت گماشت. این هم بدیهی است که نظریه‌ها وقتی تدوین می‌شوند که صحت آن در کار عملی به اثبات رسیده باشند. هنرمند جست و جوگر و پژوهنده با استفاده از تئوری‌ها، که «عام» را بیان می‌کند، می‌تواند با توجه به موقعیت اجتماعی - سیاسی - فرهنگی کشوری که در آن زندگی می‌کند، سبک «خاص» خود را به مرحله‌ی عمل درآورد. هر چه «خاص» در عمل به کشف چیزهای تازه بیانجامد، وارد عرصه‌ی تئوری شده و شکل «عام» به خود می‌گیرد و رهنمون عمل تجربه‌آزمایی‌های نوین می‌شود. به همین شیوه است که سیر تکاملی علم و هنر هیچ‌گاه متوقف نمی‌شود و هر روز بر غنای آن افزوده می‌گردد. چنانچه تئوری‌ها به‌درستی آموخته شوند، می‌توان با دستاوردهای تازه بر دامنه‌ی آن‌ها افزود. شرط ضروری در این راستا آگاهی دقیق و سازنده‌ی هنرمند است تا در فرآیند عمل بتواند در ابداع و خلق آثار بدیع و ماندگار هنری از تلاش‌های به‌ثمر نشتته‌ی پیشینیان سود جوید. ■

۲- «واریته»^(۲) های سیاسی - اجتماعی.
۳- داستان منظوم^(۳) همراه با رقص و آواز غیرمتعارف؛ بیشتر کمیک و هجوآمیز.

۴- بازی‌های گروهی فولکلوریک^(۴).
۵- صحنه‌های کوتاه نمایشی طرح‌گونه^(۵).
۶- همسرایی گروهی با موسیقی و بدون موسیقی به شکل شعرخوانی.

۷- تک خوانی و تک‌گویی.
۸- گزارش خوانی براساس اسناد و وقایع اجتماعی - سیاسی.
۹- سرودخوانی‌های گروهی یا فردی.
۱۰- سخنرانی‌های دسته‌جمعی همراه با آواز، ترانه، سرود یا بدون آن‌ها.

۱۱- مستندسازی نمایشی با استفاده از بریده‌ی روزنامه‌ها و مجله‌ها.

۱۲- بداهه‌پردازی لحظه‌ای براساس واکنش تماشاگران.
۱۳- پاتومیم فردی یا گروهی به شکل هجوآمیز.

۱۴- رقص‌های کمیک و طنزآمیز.
۱۵- نمایش‌های کوتاهی همراه با ماسک، که این ماسک‌ها بیشتر براساس وقایع سیاسی و چهره‌های سیاسی ساخته می‌شدند.

۱۶- نمایش عروسکی، که در رابطه با رویدادهای سیاسی روز طراحی و پرداخت می‌شدند.
۱۷- نقل و قول خوانی، که گفته‌های سیاست‌پیشگان را در برمی‌گرفت.

۱۸- صحنه‌آرایی‌های ساده براساس مضامین و محتوای مورد نظر.

۱۹- آکروبات، که بیشتر در راستای فعال کردن جسمی - فکری تماشاگران بود.

۲۰- نظرخواهی از تماشاگران در پایان اجرا، درباره‌ی واکنش‌های عملی در عرصه‌ی مبارزات اجتماعی.

همانند «تئاتر پروولتر»ی گروه‌های «تئاتر آژیت پروپ» را بیشتر غیرحرفه‌ای‌هایی از میان کارگران تشکیل می‌دادند و هنرمندان مترقی آن دوره نیز با آنان همکاری می‌کردند. آن‌ها در جمع‌آوری و تنظیم اسناد، سرودن شعرهای ترانه - سرودها، نوشتن متون نمایشی، تهیه‌ی عکس، ساختن ماسک و صحنه، کارگردانی، آهنگ‌سازی و غیره یاری‌گر این گروه‌ها بودند. از سوی دیگر، رفته رفته در این گستره، نمایشنامه‌هایی هم نوشته شده‌اند، که تا به امروز نیز از آثار جاودانی ادبیات نمایشی جهان به‌شمار می‌آیند.

از ویژگی‌های بارز گروه‌های «آژیت پروپ» تحرک فراوان آن‌ها به‌هنگام اجرا بود. با آن‌که در مقایسه با تئاتر حرفه‌ای، از نظر فنی کمبودهای بسیاری داشتند، اما سعی بر آن نهاده می‌شد تا با استفاده از امکانات مختصر، بهترین بهره‌ها گرفته شود. این گروه‌ها به‌طور ضربه‌ای در خیابان‌ها، کارخانه‌ها، در حیاط مجتمع‌های مسکونی، در تالار جلسه‌ها، گردش‌های گروهی و غیره حضور پیدامی‌کردند و هدف‌شان این بود که مستقیماً با تماشاگران ارتباط برقرار سازند و آن‌ها را در مبارزه برای به‌دست آوردن حقوق برحق

- 1- Agitprop - Theater.
- 2- Agitation.
- 3- Propaganda.
- 4- Variete.
- 5- Ballade.
- 6- Folklorik.
- 7- Sketch.
- 8- Meyerhold.
- 9- Piscator.
- 10- Brecht.